

Hemşirelik Bilimi Dergisi

Journal of Nursing Science

<http://dergipark.gov.tr/hbd>

e-ISSN:2636-8439

DOI: <https://doi.org/10.54189/hbd.1065987>

Derleme

Kronik Hastalıklarda Hayvan Destekli Terapi Animal Assisted Therapy In Chronic Diseases

Rahşan ÇEVİK AKYIL ^a, Beyza Nur ŞENGÜL ^{*,b}

^a Prof.Dr. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi İç Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı Anabilim Dalı, AYDIN, TÜRKİYE

^b Uzm. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Yaşlı Sağlığı ve Bakımı Disiplinler arası Doktora Programı, AYDIN, TÜRKİYE

ÖZET

Kronik hastalıklar hem ülkemizde hem de dünyada giderek artmakta olan 21. yüzyılın en önemli sağlık sorunlarından biridir. Kronik hastalıklar yaşam boyu bakım gerektiren, kişilerin yaşam kalitesini etkileyen çoğu zaman ilerleyici hastalıklardır. Bu süreçte hastanın fonksiyonel yeteneklerini en üst düzeyde tutmak, hastalık ile uyumunu sağlamak ve semptomların gelişmesini önlemek için multidisipliner yaklaşımların kullanılması gerekmektedir.

Hayvan destekli terapi, insan-hayvan etkileşimine dayanan, kronik hastalıklar ve ruhsal bozukluklara bağlı fiziksel veya psikolojik sorunları olumlu yönde etkileyen alternatif bir terapi türüdür. Dünyada giderek kullanımı artmakta olan hayvan destekli terapi; kardiyovasküler hastalıklar, solunum hastalıkları, kanser, demans ve inme gibi kronik hastalıklarda önemli tamamlayıcı, alternatif terapi çeşitlerinden biridir. Hayvan destekli terapinin, sağlığın korunmasında, geliştirilmesinde, kronik hastalıkların getirdiği psikolojik, sosyal ve fiziksel yükün hafifletilmesinde önemli etkileri bulunmaktadır. Konuyla ilgili çalışmaların artırılmasına ve geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Bu derleme ile hayvan destekli terapi ve kronik hastalıklarda etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Alternatif ve tamamlayıcı terapi, Hayvan Destekli Terapi, Kronik Hastalıklarda Pet Terapi

ABSTRACT

Chronic diseases are one of the most important health problems of the 21st century, which is increasing both in our country and in the world. Chronic diseases are often progressive diseases that require lifelong care and affect the quality of life of people. In this process, multidisciplinary approaches should be used in order to keep the functional abilities of the patient at the highest level, to ensure compliance with the disease and to prevent the development of symptoms.

Animal-assisted therapy is an alternative treatment type based on human-animal interaction that positively affects physical or psychological problems related to chronic diseases and mental disorders. Animal-assisted therapy, which is increasingly used in the world; It is one of the important complementary and alternative treatments in chronic diseases such as cardiovascular diseases, respiratory diseases, cancer, dementia and stroke. Animal-assisted therapy has important effects in the protection and development of health and in alleviating the psychological, social and physical burden of chronic diseases. There is a need to increase and develop studies on the subject. In this review, it is aimed to examine the effects of animal assisted therapy and chronic diseases.

Keywords: Alternative and complementary therapy, Animal Assisted Therapy, Pet Therapy in Chronic Diseases

* Bu çalışma 22.04.2022 tarihinde 3.Uluslararası 5. Ulusal Tamamlayıcı Terapiler ve Destekleyici Bakım Uygulamaları Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

*Sorumlu Yazar: Beyza Nur ŞENGÜL

Adres: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Yaşlı Sağlığı ve Bakımı Disiplinler arası Doktora Programı, AYDIN, TÜRKİYE

e-posta: beyzanursengul1995@gmail.com

Geliş tarihi:02.02.2022

Kabul tarihi:25.04.2022

GİRİŞ

Kronik hastalıklar olarak da bilinen bulaşıcı olmayan hastalıklar; genetik, fizyolojik, çevresel ve davranışsal faktörlerin kombinasyonunun bir sonucu olarak ortaya çıkarlar ve uzun süreli olma eğilimindedirler. Kronik hastalıklar sebebiyle her yıl Dünya’da 41 milyon insan ölmektedir ve bu da dünyadaki tüm ölümlerin %71’ine eşittir (World Health Organization [WHO], 2018). Her yıl 30-69 yaşları arası, 15 milyon insan bir kronik hastalık nedeni ile hayatını kaybetmekteyken; kardiyovasküler hastalıklar nedeni ile yılda 17,9 milyon, kanser nedeni ile 9 milyon, solunum yolu hastalıkları nedeniyle 3,9 milyon ve diyabet nedeniyle 1.6 milyon kişi ölmektedir (WHO, 2018).

Kronik durumun şekli ve evresi teknolojik olanaklara bağlı olarak farklılık gösterir. Hastalık yönetimi; önleme, tanı koyma, akut atakların tedavisi ve hasta eğitimi gibi bileşenlerden oluşmaktadır. Hastaların, fonksiyonel yeteneklerinin en üst düzeyde kullanılmasının desteklenmesi ve yetersizlikleri ile uyumlarını sağlamak için multidisipliner yaklaşımların kullanılması önemlidir (Gülseven ve Oğuz, 2014). Hastalığın bireylerin yaşamındaki olumsuz etkilerini azaltmak ve yaşam kalitesini artırmak adına rehabilitasyon programlarının geliştirilmesi önemli bir diğer husustur (Akın, 2013).

Dünyada giderek artan bir şekilde rehabilitasyon terapisinde yer alan hayvan destekli terapi (HDT), rehabilitasyon hemşireliği alanında da bakımın amaçlarına ulaşılmasında destek sağlamaktadır. Günümüzde birçok ülkede uygulanan tamamlayıcı ve nonfarmakolojik terapi uygulamalarından biri haline gelen HDT, son on beş yıldan bu yana da Hemşirelik Girişimleri Sınıflandırması’nda (NIC) yer almaktadır (Nursing Interventions Classification [NIC], 2004).

Hayvan destekli terapi, belirli bir hedefe yönelik uygulanan terapi prosedürünün ayrılmaz parçası olan bir müdahale programıdır. Hayvanların sevgi, dikkat, eğlence ve rahatlama sağlamak amaçlı kullanımını kapsar (NIC, 2004). Bireylerin fiziksel, psikolojik ve sosyal sorunlarının iyileştirilmesinde destekleyici bir yöntemdir (Matuszek, 2010). Hayvan destekli terapi bu tür programları tanımlamada sıklıkla

kullanılan genel bir ifadedir. Bu programın gelişmesi devam ettikçe daha fazla disiplinin katılımı ile farklı tanımlar kullanılmıştır (İncazlı, Özer ve Yıldırım, 2016). Uluslararası İnsan-Hayvan Etkileşimi Örgütleri Birliği (International Association of Human Animal Interaction Organizations [IAHAIO]), Mart 2013’de dâhil edilen Hayvan Destekli Aktivite (Animal Assisted Activity [AAA]) için “IAHAIO Tanımları ve Hayvanların Sağlığı İçin Kılavuzlar” başlıklı bir bildiri yayınlamıştır (Fine, Tedeschi ve Elyoye, 2014). Hayvan Destekli Müdahale (Animal Assisted Intervention [AAI]), insanlarda terapötik kazanımlar amacıyla kasıtlı olarak sağlık, eğitim ve insan hizmetindeki hayvanları kapsayan bir hedefe yönelik ve yapılandırılmış müdahale şeklinde tanımlamıştır. Hayvan destekli müdahaleler, Hayvan Destekli Terapi (Animal Assisted Therapy [AAT]), Hayvan Destekli Eğitim (Animal Assisted Education [AAE]) veya belirli koşullar altında Hayvan Destekli Aktivite (Animal Assisted Activity [AAA]) gibi insan-hayvan ekiplerini içeren tanımlardır (IAHAIO, 2014). Köpekler, kediler, gine domuzları, tavşanlar ve atlar, insanlar için terapi olarak kullanılan bazı hayvan türlerindedir. İnsan-hayvan ilişkisi duygusal davranışsal veya fiziksel sorunlardan ötürü toplumda izole olan kişilere fiziksel, sosyal ve psikolojik sağlıkları yönünden yarar sağlar. Bunun dışında yunusları ve akvaryumları izlemenin de pratik yararları olduğu tanımlanmıştır (Easton ve Beck, 2014; Morisso, 2007).

HDT ilgili yapılmış çeşitli araştırmaların sonuçları sayesinde birbirlerini destekleyerek farklı etki mekanizmalarının devreye girmesiyle gerçekleştiği bulunmuştur. Bu birbirlerini destekleyen ve güçlendiren mekanizmaların şu şekilde gruplandırılabilirdiği belirtilmektedir:

1. Affektif-duygusal mekanizma: Hayvan Terapisinin büyük kısmının temel aldığı insan-hayvan bağının en önemli eylem yolu, duygusal mekanizmadır. Duygusal bağ ne kadar kuvvetli olursa, faydalı sonuçlar da o kadar güçlü olur. Rahatlatıcı tepki verme çeşitli biyokimyasal yollarla çalışır. Nörohipofizden kaynaklanan bir uyarı zincirinin etkisi altında geliştirilmiş glikokortikoid hormonların immünodepresif etkilere sahip ve kronik

infektif hastalıklardan korunmada rol oynadığı bilinmektedir.

2. Psikolojik uyarılma: İnsan-hayvan ilişkisi, sosyal davranış ve ilişkisel mekanizmalar, ayrıca karakter özellikleri ve bilişsel yönler gibi insan ruhunun çeşitli alanlarını içeren yoğun bir uyarıcıdır. Anoreksi ve letarji gibi pek çok hastalıkta hayvan beslenmesine önem verilmesi sayesinde hasta olan hayvan sahibinin de beslenmesi desteklenmiş olur.
3. Oyun mekanizması: Hasta bir kişi bir kedi ile oynarken veya köpek davranışlarına güldüğünde, savunma sisteminin geliştiği dolayısıyla iyileşme potansiyellerinin arttığı bildirilmiştir. Ayrıca oyun oynamak, fazlaca hareket etmeye neden olan en iyi spordur.
4. Psikosomatik Mekanizma: Psikolojinin beden sağlığını etkilediğine ve fiziksel hastalıkların çoğunun psikolojik bir bileşenin bulunduğuna dair artan bir kanıt vardır. Duygusal, psikolojik uyarıcı ve oyun mekanizmalarıyla, psikosomatik etkiler de gerçekleşmektedir.
5. Fiziksel mekanizma: HDT fiziksel bileşeni kuşkusuz önemlidir ve birçok durumda uygulanır. Hipoterapi, yunuslarla su oyunları veya kişinin kendi köpeği ile yürüyüş yapması örnek verilebilir.
6. Diğer- İlişkili mekanizmalar: Bireylere göre değişkenlik gösteren kişisel mekanizmalar sayılabilir.

Bu mekanizmalar, ayrı ayrı tanımlansa da işleyiş bakımından birbirinden bağımsız düşünülemez (Ballarini, 2003).

Bu derleme ile kardiyovasküler hastalıklar, solunum hastalıkları, demans, inme ve kanser gibi rehabilitasyon gerektiren kronik hastalıklarda önemli tamamlayıcı, alternatif terapi çeşitlerinden biri olan hayvan destekli terapinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Hayvan Destekli Terapinin Kardiyovasküler Sistem Sağlığına Etkisi

Hayvan destekli terapi kapsamında kalp yetmezliği sebebiyle hastanede yatış yapan hastalara bir terapi köpeği tarafından gerçekleştirilen ziyaretin kardiyopulmoner basınç ve nörohormon seviyelerinde iyileştirme ve kaygıda genel bir

düşüş gerçekleştirdiği bildirilmiştir (Cole, Grawlinski, Steers ve Kotlerman, 2007). Yapılan başka bir çalışmada evcil hayvan terapisinin kan basıncını ve kalp atış hızını önemli ölçüde azalttığı bulunmuştur. (Krause-Parello ve Kolassa, 2016). Literatürde kedi, köpek okşamanın, bir akvaryumda tropikal balıkları izlemenin ve hatta evcil bir boa yılanını okşamanın bile kan basıncını azalttığı bildirilmiştir (Herzog, 2011).

İsveç'te 39.995 katılımcının dahil edildiği bir çalışmada, evcil hayvan sahibi olmayanların evcil hayvan sahiplerine göre kardiyovasküler hastalıklar, yüksek tansiyon, diyabet hastalıklarından kaynaklı daha sık semptom ve/veya zorluk bildirdiği belirtilmiştir (Müllersdorf, Granström ve Sahlqvist, 2010). Allen A. ve arkadaşlarının (2002) 240 evli çift üzerinde yaptığı çalışmada, evcil hayvan sahiplerinin anlamlı derecede düşük kan basıncı, daha düşük kan basıncı reaktivitesine ve stresörlerden daha hızlı toparlanmaya sahip olduğu bulunmuştur. Abate ve arkadaşlarının (2011) yaptığı çalışmada, kalp yetmezliği olan hastalarda köpek destekli ambulasyonun güvenli ve etkili olduğu ve de hastanede kalış süresini azalttığı ve böylece kronik kalp yetmezliği bakım maliyetlerini düşürmede etkili olduğu bildirilmiştir. Yapılan 12 yıllık bir takip çalışmasına göre, köpek sahiplerinde daha düşük kardiyovasküler hastalık riski olduğu ve köpek sahibi olmanın, genel popülasyonda düşük ölüm oranıyla ilişkili olduğu bildirilmiştir (Mubanga ve ark., 2017). Friedmann ve Thomas (1995), çalışmalarında evcil hayvan sahipliğinin, insan dışı sosyal desteğin akut miyokard enfarktüsü sonrası hastalarda 1 yıllık sağ kalım üzerinde olumlu etkileri olduğunu bulmuşlardır. Literatürde koroner kalp hastalığı risk faktörünün evcil hayvan sahiplerinde sahip olmayanlara göre önemli ölçüde daha düşük olduğu, yaşlı evcil hayvan sahiplerinde, sahip olmayanlara kıyasla daha düşük serum trigliserid seviyeleri olduğu belirtilmiştir (Wells, 2009). Huzurevinde demans hastalarıyla yapılmış bir başka çalışmada hayvan destekli terapinin kan basıncı yanı sıra hastaların davranışları üzerinde olumlu bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Thomson, 2020).

Hayvan Destekli Terapinin Kanser Hastalıklarına Etkisi

Kanser hastalarının büyük bir bölümü hastalık sürekliliği boyunca depresyon, kaygı, dozları yüksek

olabilecek yorgunluk, ağrı, dahil olmak üzere geniş bir çeşitlilikte sorunlu ve engelleyici semptomlar yaşarlar (Carlson ve ark., 2004). Semptomatik belirtilerde azalma için kanser tedavisine tamamlayıcı terapi eklenmesinin etkili ve maliyeti düşürme konusunda faydalı olabileceği literatürde bildirilmektedir (Block, 2010). Kanser hastaları için yaygın olarak kullanılan tamamlayıcı terapiler arasında akupunktur, aromaterapi, görüntü, masaj, meditasyon, müzik terapisi, besin takviyeleri, reiki, terapötik dokunuş, yoga ve su terapisi sayılabilir. Bunların yanı sıra hayvan destekli terapi, kanser hastaları tarafından kullanılan, tanınmış ve kanıtlanmış bir tamamlayıcı terapidir. Depresyon, kaygı, yorgunluk, ağrı gibi sorunlu ve engelleyici semptomların her biri terapi köpeği ziyaretleri dahil olmak üzere tamamlayıcı terapinin eklenmesiyle hedeflenebilir ve geliştirilebilir (Markus, 2012). Huzurevindeki kanser hastalarında yapılan bir çalışmada terapi köpeklerinin stresi azaltmada etkili olduğu ve yaşam kalitesini arttırdığı bildirilmiştir (Turnbach, 2014).

Yapılan bir araştırmada, HDT' nin meme kanseri sonrası tanı konusuna danışmanlıkta katılımı ve duyguların ifadesini artırmakta faydalı olduğu, meme kanseri hastalarında HDT' nin sıkıntı duygularını iyileştirebileceği ve sakinlik duygularını destekleyebileceği vurgulanmıştır. Ayrıca meme kanseri hastalarında yalnızlığı ve ajitasyonu azaltma, sağlık profesyonelleri ile iletişimi artırma ve etkileşimi kolaylaştırma potansiyeline sahip olduğu bildirilmiştir (White ve ark., 2015). Trembath (2015) çalışmasında, hayvan destekli müdahalenin kanser hastalarında yaşam kalitesini iyileştirdiğinden ve bu konuda daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğundan bahsetmiştir. Pediatri servisindeki kanser hastalarında yapılan bir çalışmada, hayvan destekli terapinin çocuklar üzerinde de yarar sağladığı bildirilmiştir (Moreira, Gubert ve Sabino, 2016). Onkolojik tedavi alan çocuklarda hayvan destekli terapinin uygulandığı ve etkililiğinin araştırıldığı bir çalışmada müdahale neticesinde hastane ortamına daha iyi adaptasyon, iştah artışı, ağrıda hafifleme, invaziv prosedürlerin kabulü, artan iyilik hissi, daha az acı çekme ve artan motivasyon bildirilmiştir (Silva & Oso'rio, 2018).

Kanser tedavisinde HDT yaşam kalitesini artırıcı, semptomları azaltıcı etkilerinin yanı sıra aynı zamanda

hastalıkları önceden tespit edilmesinde de yararları olduğu görülmektedir. Kolorektal kanser tanısı almamış kişilerin örneklerinin köpeklere koklatıldığı çalışmada, köpeklerin kanseri koklayarak tanıyabildikleri görülmektedir (Sonoda ve ark., 2010). Başka bir çalışmada mesane kanseri olan hastalardan alınan idrar örneklerinin köpeklere koklatıldığı ve kanseri tespit edebildikleri belirlenmiştir (Wells, 2009).

Hayvan Destekli Terapinin Demansa Etkisi

Yaşam süresinin giderek uzaması, yaşlı nüfusun genel popülasyon içinde artmasıyla birlikte halk sağlığı problemi olarak görebileceğimiz demans; progresif, nörodejeneratif bir hastalıktır. Demans hastasının bakımında esas amaçlar; işlevselliğin korunması, engelinin azaltılması, var olan yetenek ve durumların korunması adına çevre ve ilişkilerin düzenlenmesi, süreçle meydana gelen kayıpların telafisi, bireyselliğin korunarak yaşam kalitesinin sürdürülebileceği terapötik ortamın sağlanmasıdır (Akyar, 2011). Demans hastalığının tedavisi ve bakımında farmakolojik yöntemlere alternatif ve ek olarak nonfarmakolojik yöntemlerin kullanılmasına ve geliştirilmesine ihtiyaç vardır (Nordgren ve Engström, 2013).

Orta ve şiddetli demansı olan yaşlılarda yapılan çalışmada, 5 aylık bir HDT seansı sonrasında hastaların nöropsikiyatrik semptomlarında iyileşme olduğu rapor edilmiştir (Tournier, Vives ve Postal, 2017). Demans hastalarında yapılan bir diğer çalışmada, HDT' nin demansa bağlı gelişen ajitasyon ve saldırganlığı azalttığı, yaşam kalitesi üzerine olumlu bir etkisi olduğu belirlenmiştir (Michelle ve ark., 2019). Demanslı, huzurevinde kalan yaşlı bireylerde HDT' nin sosyal, davranışsal psikolojik etkilerinin bakıldığı çalışmada, hastaların daha sık sosyal etkileşimde buldukları (dokunma vücut hareketleri gibi), HDT ile yaşlıların daha fazla pozitif duygular besledikleri belirlenmiştir (Wesenberg, Mueller, Nestmann ve Holthoff-Detto, 2018). HDT ve demans hastalığı semptomları arasındaki ilişkiyi inceleyen bir diğer çalışmada, özellikle HDT' nin bireylerdeki depresyonu önemli ölçüde azalttığı rapor edilmiştir (Park ve ark., 2020). İsveç'te dört farklı huzurevinde demanslı hastalarla yapılan bir çalışmada, hayvan destekli müdahalenin yaşam kalitesi üzerinde olumlu ve teşvik edici yönde etkisi olduğu sonucuna

ulaşmıştır (Nordgren ve Engström, 2013). Köpek destekli terapinin demans hastaları üzerindeki etkilerini inceleyen başka bir çalışmada, HDT' nin yaşam kalitesini olumlu etkilediği belirlenmiş, demans hastalarında hastalık yükünü azaltabilmek için HDT' nin kullanılması önerilmiştir (Kårefjärd ve Nordgren, 2018). Hayvan destekli terapi; sosyal, psikolojik etkilerinin yanı sıra besin alımını da etkilemektedir. Akvaryum balıklarının besin alımına etkisinin incelendiği bir çalışmada, Alzheimer hastalarının iki hafta içerisinde besin alımının arttığı, besin takviyelerine olan ihtiyacın azaldığı ve vücut ağırlıklarının arttığı bulunmuştur (Edwards ve Beck, 2002). Bir başka çalışmada, Alzheimer gündüz bakımevindeki şiddetli alzheimer hastalarından oluşan örnekleme hayvan destekli aktiviteler ile, bir kontrol aktivitesine kıyasla kaygı ve üzüntüde azalma ve pozitif duygularda ve motor aktivitede bir artış ile ilişkilendirilmiştir (Mossello ve ark., 2011). Oyuncak ve robot hayvanların da demans hastalarının ilgisini çekerek onları mutlu edebildiği de bildirilmektedir (İncəzlı, Özer ve Yıldırım, 2016).

Hayvan Destekli Terapinin İnme Hastalığında Etkisi

Gelişmiş ülkelerde, kalp damar hastalıkları ve kanserden sonra üçüncü sırada gelen ölüm nedeni iken, dünyada ikinci sırada görülen ölüm nedeni olarak karşımıza çıkan inme (felç), toplumda yaygın olarak görülen bir rahatsızlıktır (Tekeli ve Şenol, 2013). İnme sonrası hastalarda bağımlılık gelişmesi %20 oranındadır ve inmenin ardından hastalarda depresyon, kaygı durum bozukluğu, demans, psikoz, mani, patolojik emosyonlar, çevreye karşı ilgisizlik ve katastrofik reaksiyon gelişebilir (Gencer ve Hocaoğlu, 2019). Hasta, hasta yakınları ve bakım verenleri için zorlu ve yoğun etkileri olması sebebiyle inme sonrası rehabilitasyon önemli bir konudur. Hayvan destekli terapi, inme öyküsü bulunan hastalarda gelişen semptomlar ve bağımlılık durumu için etkili bir terapi aracı olabilir (Fujisawa, Kumasaka ve Arakida, 2019).

Nörorehabilitasyon amaçlı hayvan destekli terapinin incelendiği çalışmada, hastaların sosyal işlevselliğinin arttığı, stres ve kaygı düzeylerinin azaldığı, özellikle Multiple skleroz ve inme hastalarında spastisitenin azaldığı rapor edilmiştir (Lasa ve ark., 2015). Nörorehabilitasyon uygulanan hastalarda

yapılan bir başka çalışmada, HDT'nin kişinin sosyal davranışlarını olumlu yönde etkilediği, motivasyon ve memnuniyetinin arttığı belirlenmiştir (Hediger, Thommen, Wagner, Gaab ve Hund-Georgiadis, 2019). Afazili hastalarda yapılan bir çalışmada, geleneksel terapi sonrasında uygulanan HDT'nin hastaların stres düzeyini azalttığı, terapi seanslarında daha motive oldukları bulunmuştur (Macauley, 2006). İnme öyküsü olan hastalarda hippoterapinin (at yardımıyla terapi) yürüyüş ve denge üzerine etkilerinin olumlu sonuçları olduğu, kişilerin yürüyüş ve adımlarındaki asimetri oranının azaldığı belirtilmiştir (Lee, Kim ve Yong, 2014). İnme sonrası hippoterapi uygulanan hastalara yapılan bir başka çalışmada, yürüyüş eğitiminde olumlu etkileri olduğu rapor edilmiştir (Beinotti, Correia, Christofolletti ve Borges, 2010).

Hayvan Destekli Terapinin Solunum Sistemi Üzerine Etkisi

Ülkemizde ve dünyada en sık hastaneye yatış ve ölüm sebeplerinden olan solunum sistemi hastalıklarının bakım ve hastalık yükünü azaltmak adına bütüncül bir yaklaşım olarak hayvan destekli terapiler önerilebilir (Lancet, 2020; Türkiye İstatistik Kurumu, 2020). Evcil hayvan terapisi müdahalelerinin hastanede yatan hastaların fizyolojik, davranışsal ve duygu durum sonuçlarını ve deneyimlerini iyileştirip iyileştirmediğini belirlemek amacıyla 59 hasta ile yapılmış bir çalışmada, terapi sonrası hastalarda ağrı, solunum hızı ve olumsuz ruh hali durumunda önemli düşüş olduğu ve algıladıkları enerji düzeylerinde artış meydana geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Evcil hayvan terapisi, hastalarda gerilim/endişe, yorgunluk/ataletin azalması ve genel ruh halinin iyileşmesi için destek sağlar (Coakley ve Mahoney, 2009). Holleman ve ark. (2016)'a göre, akciğer nakli olan hastalarda nakil ile ilgili devam eden önemli tıbbi komplikasyonlar olsa bile hayvan destekli terapi hastanede kalış sürelerini olumlu yönde etkileyen, akciğer nakli sonrası güvenli bir terapidir. Nakil sonrası hayvan destekli terapi ile bütünsel bir yaklaşımın ağrıyı azalttığı, ruh hali ve egzersiz motivasyonunu artırdığı kanıtlanmıştır. Bununla birlikte bir köpeğin yalnızca duygusal yardımcı değil aynı zamanda fiziksel aktiviteye de yardımcı olarak şiddetli kardiyak veya pulmoner bozukluğu olan hastalarda nefes almayı iyileştirmek için kısa mesafe yürüyüşleri ile günlük yürüme hedefini

gerçekleştirmeye katkıda bulunabileceği bildirilmiştir (Matuszek, 2010).

İnme sonrası köpekler kullanılarak hayvan destekli terapinin kullanıldığı deneysel bir çalışmada terapi sonrasında hastalarda solunum fonksiyonu değişkenlerinde değişimler gözlenmiş ve pulmoner fonksiyonlarında (1 saniyedeki zorlu ekspiratuar hacim, zorunlu hayati kapasite, tepe ekspiratuar akış, maksimum inspiratuar basınç, maksimum ekspiratuar basınç) önemli bir artış olduğu belirtilmektedir (An ve Park, 2021).

SONUÇ

Hayvan destekli terapi, kardiyovasküler hastalıklar, solunum sistemi hastalıkları, kanser, demans ve inme gibi tedavisi yaşam boyu süren, semptomları yaşam kalitesini etkileyen kronik hastalıklarda önemli bir nonfarmakolojik, tamamlayıcı, alternatif terapi çeşitlerinden biridir. Hayvan destekli terapinin sağlığın korunmasında, geliştirilmesinde, kronik hastalıkların getirdiği psikolojik, sosyal ve fiziksel yükün hafifletilmesinde önemli etkileri bulunmaktadır. Bu sebeple hayvan destekli terapilerin kullanımının yaygınlaştırılması, tedavi düzenleyicilerin hayvan destekli terapileri farmakolojik yöntemlere birer alternatif ve/veya tamamlayıcı olarak görmeleri birey ve toplum sağlığı açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu alandaki çalışmaların artırılmasına ve geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

1. Abate, S., Zucconi, M. ve Boxer, BA. (2011). Impact of canine-assisted ambulation on hospitalized chronic heart failure patients' ambulation outcomes and satisfaction: a pilot study. *Journal of Cardiovascular Nursing*, 26 (3), 224-230. doi: 10.1097/JCN.0b013e3182010bd6
2. Akın, S. (2013). *Kronik hastalıklar ve bakım*, İstanbul: Nobel Tıp Kitapevi.
3. Akyar, İ. (2011). Demanslı hasta bakımı ve bakım modelleri. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 18(2), 79-88
4. Allen, A., Blascovich, J. ve Mendes, WB. (2002). Cardiovascular reactivity and the presence of pets, friends, and spouses: the truth about cats and dogs. *Psychosom Med.*, 64, 727-739.
5. An, HJ. ve Park, SJ. (2021). Effects of animal-assisted therapy on gait performance, respiratory function, and psychological

- variables in patients post-stroke. *International journal of environmental research and public health*, 18(11), 1-13. doi:10.3390/ijerph18115818
6. Ballarini, G. (2003). Pet therapy animals in human therapy. *Conference Report Acta Bio Medica*. 74, 97-100.
7. Beinotti, F., Correia, N., Christofoletti, G. ve Borges, G. (2010). Use of hippotherapy in gait training for hemiparetic post-stroke. *Arq Neuropsiquiatr*, 68(6), 908-913.
8. Block, KI. (2010). Cost savings with clinical solutions: the impact of reforming health and health care economics with integrative therapies. *Integrative Cancer Therapies*, 9(2), 129-135.
9. Carlson, LE., Angen, M., Cullum, J., Goodey, E., Koopmans, J., Lamont, L., MacRae, JH., Martin, M., Pelletier, G., Robinson, J., Simpson, JS., Speca, M., Tillotson, L. ve Bultz, BD. (2004). High levels of untreated distress and fatigue in cancer patients. *British journal of cancer*, 90(12), 2297-2304. <https://doi.org/10.1038/sj.bjc.6601887>
10. Coakley, AB. ve Mahoney, EK. (2009). Creating a therapeutic and healing environment with a pet therapy program. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 15(3), 141-146. doi:10.1016/j.ctcp.2009.05.004
11. Cole, KM., Gawlinski, A., Steers, N. ve Kotlerman, J. (2007). Animal-assisted therapy in patients hospitalized with heart failure. *American Journal of Critical Care*, 16, 575-588.
12. Deborah, LW. (2009). The effects of animals on human health and well-being, *Journal of Social Issues*, 65(3), 523-543.
13. Easton, MR. ve Beck, A. (2014). *Rehabilitasyon hemşireliği*. Çeviri: Dizer B. Mauk LK., Nobel Akademi.
14. Edwards, NE. ve Beck, AM. (2002). Animal-assisted therapy and nutrition in Alzheimer's disease. *Western Journal of Nursing Research*. 24(6), 697-712.
15. Fine, AH., Tedeschi, P. ve Elvove, E. (2014). Forward thinking: The evolving field of human-animal interactions. *Handbook on Animal-Assisted Therapy Foundations and Guidelines for Animal-Assisted Interventions*. 21-35.
16. Friedmann, E. ve Thomas, SA. (1995). Pet ownership, social support, and one-year survival after acute myocardial infarction in the Cardiac Arrhythmia Suppression Trial (CAST). *The American journal of cardiology*, 76(17), 1213-1217. [https://doi.org/10.1016/s0002-9149\(99\)80343-9](https://doi.org/10.1016/s0002-9149(99)80343-9)
17. Gençer, A. ve Hocaoglu, Ç. (2019). İnme sonrası nöropsikiyatrik durumlar. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 11(4), 419-437.
18. Gülseven, B. ve Oğuz, S. (2014). *Dahili ve cerrahi hastalıklarda bakım*. Ankara, Akademisyen Tıp Kitapevi.
19. Hediger, K., Thommen, S., Wagner, C., Gaab, J. ve Hund-Georgiadis, M. (2019). Effects of animal-assisted therapy on

- social behaviour in patients with acquired brain injury: a randomised controlled trial. *Scientific Reports*, 9(5831), 1-8. <https://doi.org/10.1038/s41598-019-42280-0>
20. Herzog, H. (2011). The impact of pets on human health and psychological well-being: fact, fiction, or hypothesis? *Current Directions in Psychological Science*, 20(4), 236-239. doi: 10.1177/0963721411415220
 21. Hiroko, F., Kumasaka, T. ve Arakida, M. (2019). Influence of animal assisted therapy using dog for patients with stroke and examination of nursing care. *International Medical Journal*, 26(2), 126-134.
 22. Holleman, K., Holland, T., West, L. ve Snyder, L. (2016). The positive outcomes for patients receiving animal assisted therapy. *The Journal of Heart and Lung Transplantation*, 35, 342. doi:<https://doi.org/10.1016/j.healun.2016.01.980>
 23. International Association of Human Animal Interaction Organizations, (2014). *The IAHAIO Whitepaper*, Erişim Tarihi: 20.05.21, Web adresi: <https://iahaio.org/best-practice/white-paper-on-animal-assisted-interventions/>.
 24. İncazlı, SB., Özer, S. ve Yıldırım, Y. (2016). Rehabilitasyon hemşireliğinde hayvan destekli uygulamalar. *Balikesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(2), 88-93. doi:10.5505/bsbd.2016.98700
 25. Kårefjärd, A. ve Nordgren, L. (2018). Effects of dog-assisted intervention on quality of life in nursing home residents with dementia. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 26(6), 433-440.
 26. Krause-Parello, CA. ve Kolassa, J. (2016). Pet therapy: enhancing social and cardiovascular wellness in community dwelling older adults, *Journal of Community Health Nursing*, 33(1), 1-10.
 27. Lancet. (2020). Global burden of 369 diseases and injuries in 204 countries and territories, 1990-2019: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2019. *Global Health Metrics*, 396(10258), 1204-1222. doi:[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30925-9](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30925-9)
 28. Lasa, S., Bocanegra, NM., Alcaide, R., Arratibel, A., Donoso, E. ve Ferriero, G. (2015). Animal assisted interventions in neurorehabilitation: a review of the most recent literature. *Neurologia*, 30(1), 1-7.
 29. Lee, C., Kim, S. ve Yong, M. (2014). Effects of hippotherapy on recovery of gait and balance ability in patients with stroke. *The Society of Physical Therapy Science*. 26, 309-311.
 30. Macauley, BL. (2006). Animal-assisted therapy for persons with aphasia: a pilot study. *Journal of Rehabilitation Research & Development*. 43(3), 357-366.
 31. Markus, DA. (2012). Complementary medicine in cancer care: Adding a therapy dog to the team. *National Library of Medicine*, 16, 289-291.
 32. Matuszek, S. (2010). Animal-facilitated therapy in various patient populations. *Holistic Nursing Practice*, 24(4), 187-203.
 33. Michelle, LY., Nancy, EE., Elizabeth, R. ve Alan, B. (2019). Animal-Assisted Intervention and Dementia: A Systematic Review. *Clinical Nursing Research*, 28(1), 9-29.
 34. Moreira, RL., Gubert, FA. ve Sabino, LMM. (2016). Assisted therapy with dogs in pediatric oncology: relatives' and nurses' perceptions. *Revista Brasileira de Enfermagem*, 69(6), 1122-1128.
 35. Morriss, M. (2007). Health benefits of animal-assisted interventions. *Complementary Health Practice Review*, 12(1), 51-62.
 36. Mossello, E., Ridolfi, A., Mello, A. M., Lorenzini, G., Mugnai, F., Piccini, C., Barone, D., Peruzzi, A., Masotti, G. ve Marchionni, N. (2011). Animal-assisted activity and emotional status of patients with Alzheimer's disease in day care. *International psychogeriatrics*, 23(6), 899-905. <https://doi.org/10.1017/S1041610211000226>
 37. Mubanga, M., Byberg, L., Nowak, C., Egenvall, A., Magnusson, PK. Ingelsson, E. ve Fall, T. (2017). Dog ownership and the risk of cardiovascular disease and death – a nationwide cohort study. *Scientific Reports*, 7, 15821
 38. Müllersdorf, M., Granström, F. ve Sahlqvist, L. (2010). Aspects of health, physical/leisure activities, work and socio-demographics associated with pet ownership in Sweden. *Scandinavian Journal of Public Health*, 38, 53-63. doi: 10.1177/1403494809344358
 39. Nordgren, L. ve Engström, G. (2013). Animal-assisted intervention in dementia: effects on quality of life. *Clinical Nursing Research*, 23(1), 7-19.
 40. Nursing Interventions Classification (4th ed.), (2004). Erişim Tarihi: 30.06.2015. Web adresi: <http://www.seapaonline.org/uploads/documentacion/Metodolog%C3%ADa%20Enfermera/labeldefinicions-NIC.pdf>.
 41. Park, S., Bak, A., Kim, S., Nam, Y., Kim, Hs., Yoo, DH. ve Moon, M. (2020). Animal-assisted and pet-robot interventions for ameliorating behavioral and psychological symptoms of dementia: a systematic review and meta-analysis. *Biomedicines*, 8(6), 150.
 42. Silva, NB. ve Osorio, FL. (2018). Impact of an animal-assisted therapy programme on physiological and psychosocial variables of paediatric oncology patients. *PLoS ONE*, 13(4), 1-15. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0194731>
 43. Sonoda, H., Kohnoe, S., Yamazato, T., Satoh, Y., Morizono, G., Shikata, K., Morita, M., Watanabe, A., Morita, M., Kakeji, Y., Inoue, F. ve Maehara, Y. (2010). Colorectal cancer screening with odour material by canine scent detection, *Colon*, 60, 814-819.

44. Tekeli, H. ve Şenol, M. (2013). Nörolojik hastalıklar ve yanlış uygulamalar. *Türkiye Klinikleri J Fam Med-Special Topics*, 4(3).
45. Thomson, KD. (2020). Animal-Assisted Therapy and Quality of Life in Patients with Dementia. *Doctoral project, University of St Augustine for Health Sciences*. doi:<https://doi.org/10.46409/sr.CDZZ6449>
46. Tournier, I., Vives, MF. ve Postal, B. (2017). Animal-assisted intervention in dementia. *Swiss Journal of Psychology*, 76 (2), 51-58.
47. Trembath, F. (2015). Animal-assisted intervention for people with cancer. *HABRI Central Briefs*, 17, 1-5.
48. Turnbach, A. (2014). The effect of dog-assisted therapy on cancer patients in hospice care. *Mount Saint Mary College Journal of Psychology Research Proposals*.4, 7-12.
49. Türkiye İstatistik Kurumu. (2020, Haziran 24). *Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2019*. Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-ve-Olum-Nedeni-Istatistikleri-2019-33710>
50. Wells, DL.(2009). The Effects of Animals on Human Health and Well-Being. *Journal of Social Issues*, 65(3), 523—543.
51. Wesenberg, S., Mueller, C., Nestmann, F. ve Holthoff-Detto, V. (2018). Effects of an animal-assisted intervention on social behaviour, emotions, and behavioural and psychological symptoms in nursing home residents with dementia. *Psychogeriatrics*, 19(3), 219-227.
52. White, JH., Quin, M., Garland, S., Dirkse, D., Wiebe, PP., Hermann, M. ve Carlson, LE., (2015). Animal-Assisted Therapy And Counseling Support For Women With Breast Cancer: An Exploration Of Patient's Perceptions, *National Library of Medicine*, 14(5) 460-467.
53. World Health Organization, (2018). *Noncommunicable disease*. Erişim tarihi: 13.04.2021, Web adresi: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/noncommunicable-diseases>.